

LOKALNI EKOLOŠKI POKRET



u saradnji sa

Katedrom za životnu sredinu
Geografskog Fakulteta - Univerziteta u Beogradu,

organizuju

prvu ekološku konferenciju
sa međunarodnim učešćem

SMEDEREVO EKOLOŠKI GRAD

Zbornik radova

Urednici:
Dr Mirosljub Milinčić
Dr Miško Milanović
Msr Miljan Ilić

Smederevo, decembar 2015.

LOKALNI EKOLOŠKI POKRET



Izdavač:

Lokalni ekološki pokret
uz podršku

Katedre za životnu sredinu Geografskog fakulteta - Univerziteta u Beogradu

Za izdavača:

Msr Miljan ilić

Urednici:

Dr Mirosljub Milinčić

Dr Miško Milanović

Msr Miljan Ilić

Tehnički urednik:

Msr Žarko Vranjanac

Priprema i dizajn korica:

Msr Boris Jeknić

Štampa:

„MKOPS” - Niš

Tiraž:

50 primeraka

Smederevo, decembar 2015.

Napomena: Referati su štampani u obliku autorskih originala te Organizacioni i Uređivački odbor ne preuzimaju odgovornost za tehnički i stručni sadržaj.

PROGRAMSKI ODBOR SKUPA

POČASNI ODBOR SKUPA:

Miša Ivković, dipl.biolog – Član Gradskog veća (resor prosvete i obrazovanja)

Zoran Mišeljić, dipl.građ.inž. – Član Gradskog veća (resor urbanizma i zaštite životne sredine)

Marija Živić, dipl.inž.polj. – Član Gradskog veća (resor poljoprivrede i ruralnog razvoja)

Mr Nenad Krčum, dipl.pr.planer – Direktor direkcije za izgradnju urbanizam i građevinsko zemljište.

Goran Zbiljić, dipl.inž.tehn. – Republički inpektor za zaštitu životne sredine, Podunavski okrug

Aleksandar Mrdaković, dipl.inž.tehn. – Ekološki inspektor, Gradska uprava Smederevo

Mr Borivoje Janošević, dipl.inž.tehn.nauka – Direktor regionalnog centara za profesionalni razvoj zaposlenih u prosveti

NAUČNI ODBOR SKUPA:

Dr Vidojko Jović, Univerzitet u Beogradu – Rudarsko-geološki fakultet, akademik

Dr Miško Milanović, Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet

Dr Miroljub Milinčić, Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet

Dr Vladimir Pavićević, Univerzitet u Beogradu – Tehnološko-metalurški fakultet

Dr Gordana Dražić, Univerzitet Singidunum – Fakultet za primenjenu ekologiju „Futura”

Dr Radoje Pantović, Univerzitet u Beogradu – Tehnički fakultet u Boru

ORGANIZACIONI ODBOR SKUPA:

Msr Miljan Ilić, dipl. geograf zaštite životne sredine, Lokalni ekološki pokret – predsednik

Msr Žarko Vranjanac, Univerzitet u Nišu, Fakultet zaštite na radu

Dejan Maksimović, Ekološki centar Stanište Vršac

Stefan Šipka, Centar za evropske politike

Mr Zoran Radosavljević, predsednik APPS, Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture

Miroslav Marić, Institut za puteve a.d. Beograd – APPS

Dušan Janković, Lokalni ekološki pokret, predsednik nadzornog odbora

Dušan Trajković, Doktor veterinarske medicine, Lokalni ekološki pokret

Mr Violeta Stanimirović, dipl. geograf, Lokalni ekološki pokret

Msr Uroš Dimitrijević, dipl.inženjer zaštite životne sredine, Lokalni ekološki pokret

Dragana Jovanović, dipl. geograf, Lokalni ekološki pokret

Aleksandar Marković, pravnik – proizvodnja glistenjaka, Lokalni ekološki pokret

Marko Milićević, Lokalni ekološki pokret

Mr Zoran Đurić, dipl. ekonomista - Lokalni ekološki pokret

Msr Boris Jeknić, dipl. primenjeni umetnik, Univerzitet u Beogradu – Fakultet primenjenih umetnosti

Bojana Mirković, dipl. geograf zaštite životne sredine, Lokalni ekološki pokret

Marija Marković, dipl. ekonomista, Lokalni ekološki pokret

EKO-TURIZAM OVČARSKO-KABLARSKE KLISURE – STANJE I PERSPEKTIVE

Jasna Stojanović¹, Stefan Denda², Maja Stojanović³

¹Geografski institut „Jovan Cvijić“ SANU, Beograd, Srbija, e-mail: j.stojanovic@gi.sanu.ac.rs

²Geografski institut „Jovan Cvijić“ SANU, Beograd, Srbija, e-mail: s.denda@gi.sanu.ac.rs

³Geografski fakultet, Univerziteta u Beogradu, Beograd, Srbija, e-mail: majastojanovic4@gmail.com

Apstrakt: Eko-turizam predstavlja selektivni vid turizma, čiji je cilj očuvanje prirode, osiguranje dobrobiti lokalnog stanovništva i edukacija turista o problemima zagađenja životne sredine. Na taj ovaj način se nastoji da se podigne svest ljudi o značaju očuvanja životne sredine, kako zbog sadašnjih tako i budućih generacija. Područje Ovčarsko-kablarske klisure je proučavano zato što je proglašeno Predelom izuzetnih odlika, nalazi se na IBA listi i deo je EMERALD mreže u Srbiji. Pored potencijala za razvoj eko-turizma, klisura poseduje raznovrsne prirodne i antropogene turističke potencijale. Posmatrajući klisuru kao kompleksan turistički motiv, analizirano je trenutno stanje i buduće perspektive razvoja eko-turizma Ovčarsko-kablarske klisure.

Ključne reči: eko-turizam, Ovčarsko-kablarska klisura, životna sredina, stanje, perspektive

ECOTOURISM OVCAR-KABLAR GORGE – THE STATE AND PROSPECTS

Abstract: Eco-tourism represents selective type of tourism which has a goal: protection of nature, ensuring well-being of local population and tourists education about environmental pollution. By this representation, main intention is increasing the awareness about importance of environmental protection for both current and future generations. Area of the Ovcara-Kablar gorge has been studied because it was announced as "Area of exceptional quality", it exists in a IBA list and it is part of Serbia EMERALD network. Besides eco-tourism growing potential, this gorge owns various natural and anthropogenic tourist potentials. Looking at the gorge as a complex tourist motive, this paper analyzes current state and future eco-tourism development directions of the Ovcara-Kablar gorge.

Key words: ecotourism, Ovcara-Kablar gorge, environment, state, prospects

UVOD

Ovčarsko-kablarska klisura se prostire u centralnom delu Srbije, 8 km zapadno od Čačka. Predstavlja deo Zapadnog Pomoravlja i razdvaja visoku Šumadiju na severu, od Dragačeva i Starovlaško-raške visije na jugu. Dužina klisure je oko 20 km, dok je dubina iznad nivoa reke 724 m. Spaja Čačansku sa Požeškom kotlinom [12]. Uredbom Vlade Republike Srbije, klisura Zapadne Morave između planina Ovčara i Kablara, stavljena je pod zaštitu, kao zaštićeno dobro od izuzetnog značaja I kategorije – Predeo izuzetnih odlika. Zahvata površinu od 2.250 ha, od čega je 1.700 ha na području Grada Čačka, na delovima katastarskih opština Vidova, Međuvršje, Pakovraće, Rošci i Vrnčani, dok je na području opštine Lučani 550 ha, na delovima katastarskih opština Dljini i Dučalovići [17].

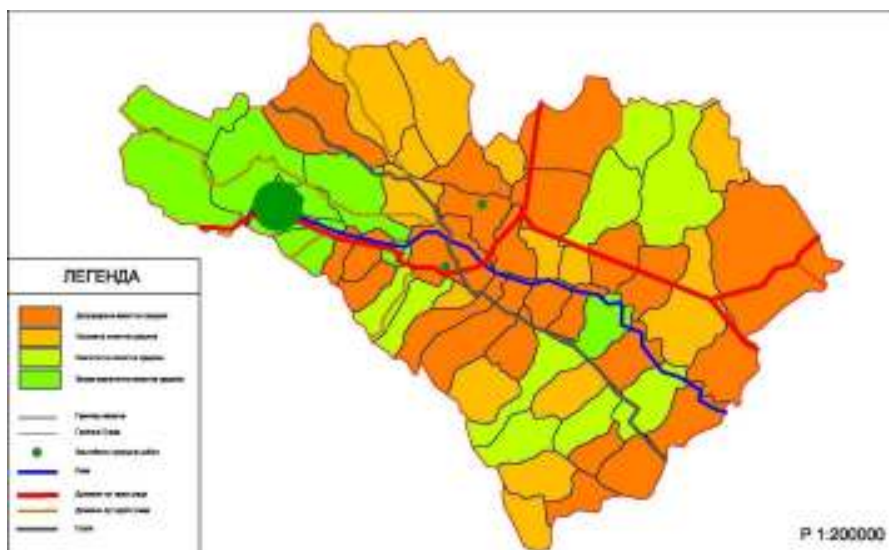
Međunarodno društvo za eko-turizam definiše eko-turizam kao: „Odgovorno putovanje u prirodna područja, koje ne narušava životnu sredinu, održava dobrobit lokalnog stanovništva i podrazumeva interpretaciju i edukaciju“. Principi eko-turizma se zasnivaju na objedinjavanju konzervacije, lokalne zajednice i održivog putovanja.

On podrazumeva da oni koji implementiraju principe eko-turizma, učestvuju u turizmu (TIES, 2015). Kao što navode Surendran i Sekhar (2011), u mnogim delovima sveta, eko-turizam doprinosi dvostrukom cilju – iskorenjivanju siromaštva i očuvanju prirodnih resursa [1].

Na početku rada dat je osvrt na osnovne fizičko-geografske karakteristike posmatranog područja, sa naglaskom na biogeografskim karakteristikama, koje predstavljaju osnov za zaštitu područja. Zatim opisani su aktuelni režimi zaštite klisure, analizirano je trenutno stanje i buduće perspektive razvoja eko-turizma Ovčarsko-kablarske klisure.

OSNOVNE FIZIČKO-GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE PROSTORA

Ovčarsko-kablarsku klisuru odlikuje povoljan geografski položaj, jer kroz nju prolazi magistralni put M5, koji predstavlja deo Ibarskog puta, koji vodi od Beograda preko Gornjeg Milanovca i Kraljeva, prema Skoplju. Jedan krak ovog puta se odvaja kod Preljine (7 km istočno od Čačka) i vodi, preko Čačka, Užica i Zlatibora, ka Crnogorskom primorju. Kroz Ovčarsko-kablarsku klisuru prolazi železnička pruga normalnog koloseka, koja dolinom Zapadne Morave spaja dve veoma važne železničke komunikacije, prugu Beograd-Bar, sa međunarodnom prugom Beograd-Niš-Sofija [17]. Posmatrajući položaj klisure u odnosu na gradska naselja i područja gušće naseljenosti, može se reći da je on veoma povoljan. Blizina najvećeg disperzivnog područja naše zemlje, Šumadije sa Beogradom, kao i dobra povezanost sa gradovima u neposrednom okruženju (Čačak, Gornji Milanovac, Kragujevac, Kraljevo, Požega, Sevojno i Užice), predstavljaju dobru osnovu za razvoj turizma.



Slika 1. Položaj PIO "Ovčarsko-kablarska klisura" na teritoriji Grada Čačka – karta kategorizacije životne sredine [15]

Ovčarsko-kablarska klisura predstavlja deo kompozitne doline Zapadne Morave. Usečena je u trijaskim stenama, između planinskih masiva Ovčara (985 m) na jugoistoku i Kablara (889 m) na severozapadu, po kojima je i dobila ime. Nastala je na mestu jezerouzine, odnosno toka koji je povezivao jezero u Požeškoj kotlini, sa jezerom u Čačanskoj. Danas spaja ove dve kotline, u dužini od oko 20 km, širine od 50 m do 100 m. Klisura počinje kod sela Tučkovo, a završava se uzvodno od ušća reke Kamenice u Zapadnu Moravu. Najveća dubina klisure se nalazi u njenom središnjem delu. Dno korita Zapadne Morave leži na 270 m n. v. U odnosu na vrh Kablara, ona iznosi oko 620 m, a u odnosu na vrh Ovčara 715 m, što je i najveća dubina klisure [4]. Iako je Ovčarsko-kablarska klisura relativno kratka, odlikuje se veoma strmim stranama (nagib oko 30°) i ukleštenim meandrima, koji je čine jedinstvenom u Srbiji [13]. Najatraktivniju formu imaju međusobno spregnute, naspramno položene meandarske petlje, brdo Rapajlovača i rt na kome se nalazi manastir Uspenje. Speleološkim istraživanjima Ovčarsko-kablarske klisure konstatovano je četrdeset speleoloških objekata, potkapina, kratkih pećina i dve kraške jame, nastalih radom spoljašnjih sila. Na Kablaru je popisana 31 pećina. U turističkom smislu, najatraktivnija je pećina Turčinovac, koja se nalazi na vertikalnoj litici Kablara, na 600 m n. v, 330 m iznad korita Zapadne Morave. Do sada je ispitano oko 60 m kanala. Pećina je jednostavna vrelska. Od ulaza u pećinu

(širina otvora iznosi 20 m, a visina 25 m), jednostavan kanal se neznatno širi, prateći pukotinu pravca jugoistok-severozapad. Pećinskog nakita nema. Hidrološka aktivnost Turčinovca je prestala u vreme kada je Zapadna Morava počela da spušta svoju dolinu i korito ispod visine od 300 m i da useca uklješteni meandar na izlazu iz Ovčarsko-kablarske klisure [5]. Najpoznatija je pećina Kađenica, na desnoj strani klisure, oko kilometar uzvodno od brane u Ovčar Banji. Ime je dobila po nesrećnom događaju iz vremena Hadži-Prodanove bune (1814. godine), kada su Turci na njenom ulazu zapalili slamu i dimom ugušili veći broj Srba koji se tu skrivao [4].

Najznačajniji hidrografski objekti u Ovčarsko-kablarskoj klisuri su: reka Zapadna Morava; tri veštačka jezera (jezero Međuvršje, jezero u Ovčar Banji i jezero Parmenac); termomineralni izvori u Ovčar Banji i izvori, kao mesta pojavljivanja podzemnih voda.

Biogeografske karakteristike – osnova za razvoj eko-turizma

Ovčarsko-kablarsku klisuru odlikuje veliki broj biljnih i životinjskih vrsta, kao i prisustvo ugroženih i retkih vrsta. Pored brojnosti, Ovčarsko-kablarsku klisuru odlikuje refungijalni karakter tercijalne flore. Kao takvo, predstavlja područje od nacionalnog i međunarodnog je značaja za očuvanje biodiverziteta i pruža uslove za razvoj eko-turizma, kao alternative masovnom.

Od biljnih vrsta zaštićenih Uredbom o zaštiti prirodnih retkosti na području Republike Srbije [8] na području klisure žive: barski rastavić (*Equisetum fluviatile*); siva suručica (*Spiraea cana* Ealbst); lovorolisni jeremičak (*Daphne laureola*); zlatna paprat (*Ceterach officinarum*); zlatan (*Lilium martagon*). U klisuri rastu 33 vrste vaskularnih biljaka, koje su obuhvaćene Naredbom o kontroli korišćenja i prometa divljih biljnih i životinjskih vrsta [3]. Na prirodnim staništima su zaštićene visibaba (*Galanthus*) i ciklame (*Cyclamen*), kao i sedam vrsta iz familije orhideja (*Orchidaceae*).

Najznačajnija faunistička grupa Ovčarsko-kablarske klisure su ptice. Do sada su evidentirane 104 vrste na različitim staništima (šumska staništa, stene, litice, vodena staništa i livade). U klisuri žive 54 vrste ptica od međunarodnog značaja, a 57 vrsta je zaštićeno kao prirodna retkost. Posebnu pažnju zaslužuju sivi soko (*Falco peregrinus*), suri orao (*Aquila chrysaetos*), jarebica kamenjarka (*Alectoris graeca*) i siva čaplja (*Ardea cinerea*) [8]. Siva čaplja predstavlja simbol klisure. Na osnovu navedenog broja vrsta ptica i njihovog značaja za biodiverzitet, klisura je upisana na listu Važnih područja ptica u Evropi (IBA u Evropi). U Ovčarsko-kablarskoj klisuri registrovano je 20 vrsta sisara. Trinaest je zaštićeno Bernskom konvencijom – BERN2 i BERN3. Sedam vrsta je od nacionalnog značaja i zaštićene su Uredbom o zaštiti prirodnih retkosti [18]. Prisutno je i 11 vrsta gmizavaca, od kojih je 7 vrsta od međunarodnog i nacionalnog značaja.

Karakteristični meandri, smenjivanje deonica brzog i sporijeg rečnog toka, uz različitost rečnog dna, pogoduju razvoju ihtiofaune. Najveće stanište ihtiofaune je akumulacija „Međuvršje“. Registrovano je prisustvo 25 vrsta iz osam porodica, sa dominacijom šaranskih vrsta. Specifičnost ihtiofaune Zapadne Morave predstavljaju populacije skobalja, prepoznatljivije po uzvodnim migracijama velikih grupa u periodu mresta, početkom proleća. Od prirodnih retkosti, prisutan je čikov (*Misgurnus fossilis*) [11]. U priobalju jezera živi veći broj vilinih konjica. Vilini konjici su zaštićeni kao prirodna retkost u Republici Srbiji. U predelu jezera na Zapadnoj Moravi dominiraju dve vrste: *Inshnura elegans* i *Sympetrum sanguine*.

REŽIMI ZAŠTITE OVČARSKO-KABLARSKE KLISURE

Ovčarsko-kablarska klisura je uredbom Vlade Republike Srbije zaštićena kao Predeo izuzetnih odlika i kao prirodno dobro od izuzetnog značaja svrstana u I kategoriju. Prema Članu 2 Uredbe o zaštiti Predela izuzetnih odlika „Ovčarsko-kablarska klisura“, klisura je definisana kao „predeo izvanredne pejzažne raznolikosti, lepote i atraktivnosti, jedinstvena i veoma značajna kulturno-istorijska celina sa deset manastira, drugim sakralnim i memorijalnim objektima i obeležjima, osobeni spomenik geonasleđa, značajan kao primer međudejstva geoloških, geomorfoloških i hidroloških procesa i pojava, područje raznovrsne i višestruko značajne flore, vegetacije i faune“ [17]. Od ukupne zaštićene površine (2.250 ha), pod režimom zaštite II stepena nalazi se 542,77 ha, a III stepena, 1.707,23 ha.

Brigu o ovom zaštićenom području vodi „Turistička organizacija Čačka“ obavezna da sprovodi monitoring zaštićenog prirodnog dobra.

Naučno-istraživačke aktivnosti se sprovode zahvaljujući stručnjacima Ekološkog društva Čačak iz Čačka, Zavod za zaštitu zdravlja iz Čačka, Biološkog fakulteta iz Kragujevca, Agronomskog fakulteta iz Čačka. Naučno istraživački radovi se objavljuju u „Beležniku Ovčarsko-kablarske klisure“ koji objavljuje „Turistička organizacija Čačka“ [11].

Predeo izuzetnih odlika „Ovčarsko-kablarska klisura“ ima međunarodni značaj jer se nalazi na IBA listi značajnih staništa ptica od 1989. godine. Zaštićena površina iznosi 6.174 ha (Important Bird Area, IBA – 022SER, kriterijumi B2, B3) [6]. Takođe, predstavlja deo EMERALD mreže u Srbiji, kao područje značajno za očuvanje evropske ekološke mreže (RS00033 PIO). Mreža obuhvata 61 lokalitet u Srbiji. U zemljama EU se ova mreža poklapa sa ekološkom mrežom Natura 2000, dok u zemljama kandidatima, predstavlja pripremu za doprinos implementaciji programa Natura 2000 [7].

Potrebno je naglasiti se da priroda ne sme štititi pojedinačno, kao ni da se ne sme svoditi na zaštitu pojedinačnih lokaliteta i predeonih celina. Priroda se mora štititi sistemski i celokupno, kako bi se razvoj postavio na održive osnove. Razvoj eko-turizma u zaštićenim područjima predstavlja jedno od sredstava za ostvarenje pomenutog cilja.

STANJE EKO-TURIZMA U OVČARSKO-KABLARSKOJ KLISURI

Problem zagađenja prirode već više decenija ima globalni karakter, pri čemu su brojni problemi identifikovani i u našoj državi. Zbog toga, Ovčarsko-kablarska klisura i druga zaštićena područja predstavljaju savršenu osnovu za razvoj eko-turizma. Savremeni turisti tragaju za novim turističkim destinacijama, koje pružaju turistički doživljaj različit od onoga koji nude uniformni turistički sadržaji. Turisti se sve više vraćaju prirodi i njenim vrednostima i nastoje da uče o kulturi i običajima lokalnog stanovništva, kroz direktan kontakt sa domaćinom. Pored toga, eko-turizam se posmatra i kao sredstvo konzervacije prirode i kao sredstvo za rešavanje problema siromaštva.

Eko-turizam i sam koncept eko-turističke destinacije je novijeg datuma i ne postoji precizan okvir na osnovu koga se definiše ova vrsta turističke destinacije. Na osnovu definicije eko-turizma i njegovih osnovnih principa, Stojanović V. (2006) naglašava da eko-turističku destinaciju čini više elemenata.

Na prvom mestu, destinacija eko-turizma predstavlja *zaštićeno dobro (uglavnom nacionalni parkovi) ili predeo sa očuvanim prirodnim karakteristikama i bogatim biodiverzitetom u kojem je intenzitet izgrađenog i urbanizovanog na izuzetno niskom nivou i u kojima turizam ne ide na štetu izvornih prirodnih karakteristika* [14].

U pogledu ovog zahteva, Ovčarsko-kablarska klisura predstavlja eko-turističku destinaciju, jer predstavlja Predeo izuzetnih odlika, zaštićeno dobro od izuzetnog značaja I kategorije. Naselja u klisuri predstavljaju mala, planinska sela, naseljena starijom populacijom, tako da nema bojazni od ubrzane urbanizacije. Turizam je u početnoj fazi razvoja, pa nije pretnja prirodnim resursima. Kroz klisuru prolazi magistralni put M5, koji omogućava lakšu dostupnost destinacije, ali i predstavlja izvor zagađenja prirode.

Drugi element eko-turističke destinacije čine *oblasti i objekti za rekreaciju koji su u skladu sa prirodnim kapacitetima*. Najznačajnije izletišta Ovčarsko-kablarske klisure je Ovčar banja, popularno izletišta stanovnika Čačka (udaljenost 17 km od Čačka) ili lokalnog stanovništva. Kako je eko-turizam turizam manjeg obima, eko-turisti koji traže direktan kontakt sa prirodom i lokalnim stanovništvom, umesto klasičnog izletišta, mogu koristiti obeležene pešačke i planinarske staze.

Planinarske staze na Ovčaru i Kablaru su poznate alpinistima i planinarima od 50-ih godina XX veka, kada su trasirane prve staze. Danas postoji devet obeleženih staza, ukupne dužine od oko 50 km. Staze vode od Ovčar banje ka vrhovima planina i prolaze pored pojedinih manastira. Planinarske rute su Ovčar Banja – Vrh Kablara – Ovčar Banja ili Ovčar Banja - vrh Ovčara – Ovčar Banja [10].

Treći element ekoturističke destinacije predstavljaju *preduzeća koja pružaju usluge turistima i koja bi trebalo da budu u vlasništvu lokalne zajednice, a njihova arhitektura i ambijent moraju naglašavati lokalno nasleđe i kulturu*. Na prostoru predela izuzetnih odlika, nalazi se 10 objekata za pružanje usluga smeštaja turistima. Pet objekata su objekti privatnog smeštaja u vilama i domaćoj radinosti, koji su

građeni u skladu sa lokalnom tradicijom.⁷ Ostali objekti su građeni delimično u skladu sa lokalnim arhitektonskim stilom [2]. Nijedan od objekata ne ispunjava kriterijume za dobijanje naziva ekokonačište.

Četvrti element eko-turističke destinacije je *lokalno stanovništvo, koje je svesno svog kulturnog identiteta i nastoji da učestvuje u promociji lokalnog nasleđa kroz osmišljavanje turističkih manifestacija, kao i na druge originalne načine*. Iako u naseljima Ovčarsko-kablarske klisure živi starije stanovništvo, kao i u većini seoskih područja u Srbiji, postoje pojedinci koji su prepoznali značaj prezentacije kulturnog nasleđa i uključivanje u turističku ponudu zaštićenog područja. Na prvom mestu su to porodice koje pružaju usluge privatnog smeštaja turistima u okviru registrovanih domaćinstava u Ovča Banji i Međuvršju. Kako se zna da postoji bliska veza između seoskog i eko-turizma, ovakve aktivnosti se definišu kao pozitivan pravac razvoja eko-turizma. Pored toga, lokalno stanovništvo je uključeno u organizaciju manifestacija, zajedno sa TO Čačka, MZ Ovčar Banja i Planinarskim društvom „Kablar“. Većina manifestacija se održava tokom letnjeg perioda, kako bi se obogatio sadržaj boravka turista i ima lokani ili regionalni karakter, dok manifestacija „Ilindanski plivački maraton“ ima međunarodni značaj. U njenoj organizaciji učestvuju Turistička organizacija Čačka, Sportski centar „Mladost“, Plivački klub Čačka i Mesna zajednica Ovčar Banja [2].

Poslednji element eko-turističke destinacije predstavlja *prijateljski odnos eko-turista i lokalnog stanovništva*. Poznata je činjenica da su Srbi gostoprимljivi domaćini, a posebno ta osobina dolazi do izražaja u seoskim domaćinstvima. Ovaj element predstavlja značajnu prednost za razvoj eko-turizma, u kome posetioци očekuju direktan i blizak kontakt sa lokalnim stanovništvom i njihovim načinom života. Posmatraju elemente koje je potrebno da destinacija ima, kako bi se definisala kao eko-turistička destinacija, može se zaključiti da je eko-turizam PIO „Ovčarsko-kablarske klisure“ u početnoj fazi razvoja. Razvoju turizma zaštićenog područja je potrebno pristupiti na jedan sistematičan i sveobuhvatan način, uz aktivno učešće lokalne zajednice.

PESPEKTIVE RAZVOJA EKO-TURIZMA OVČARSKO-KABLARSKE KLSURE

Razvoj turizam predstavlja jedan od strateških pravaca razvoja Čačka, pri čemu se posebno naglašava razvoj turizma u okviru zaštićenog područja Ovčarsko-kablarske klisure, kao kompleksne turističke atrakcije.

Jedna od najznačajnijih karakteristika eko-turizma je komplementarnost sa drugim vrstama turizma. To je posebno važno za Srbiju, u kojoj još uvek, ne postoji prava eko-turistička destinacija. Zbog toga je važno da se aktivnosti eko-turizma povezuju sa drugim vrstama turizma (planinarenje, rekreativni turizam, banjski turizam, seoski, kulturni, itd). Na taj način će eko-turističke aktivnosti, sadržaji i programi dopunjavati ostale vidove turizma i postići će se neki pozitivni efekti eko-turizma, kao što su konzervacija prirode, edukacija turista i ekonomska dobit lokalnog stanovništva [16].

Kulturni i verski turizam u Ovčarsko-kablarskoj klisuri imaju dugu tradiciju, zahvaljujući adekvatnoj resursnoj osnovi i prezentovanju antropogenih turističkih vrednosti široj javnosti. Manastiri tzv. „Srpske Svete Gore“ su prepoznatljivi na turističkom tržištu, ne toliko zbog svojih umetnički vrednosti, nego zbog brojnosti manastira na malom prostoru. Kako su smešteni na padinama Ovčara i Kablara, poseta manastirima se može kombinovati sa planinarenjem, posebno kada se ima u vidu da se do pojedinih manastira može doći samo peške, obeleženim stazama.

Brojnost hidrografskih objekata u klisuri i bogatstvo ihtiofaunom, pruža mogućnost za razvoj sportskog ribolova. Kako ribolovci uživaju u kontaktu sa izvornom prirodom, postoji veza između eko-turizma i ribolova. Ovaj vid turizma treba razvijati samo pod uslovom da se ulov vraća u reke i jezera, ili da se dozvoli da turisti ponesu određenu količinu ulova, kako se ne bi narušila prirodna ravnoteža.

Alpinizam, planinarenje, trekking, biciklizam, predstavljaju oblike turizma koji su u skladu sa zahtevima životne sredine, tako da bi ove vidove turizma trebalo razvijati u budućnosti.

⁷ Vila Nenad, domaćinstva Šević, Maletić, Đukić.

Na području Ovčarsko-kablarske klisure postoje značajni potencijali za razvoj seoskog turizma. To se prvenstveno odnosi na sela Međuvršje i Ovčar Banju. Sve veći broj lokalnog stanovništva pokazuje zainteresovanost za učešće u razvoju seoskog turizma i vide ovaj vid turizma kao mogućnost ostvarenja dodatnog prihoda. Pored zainteresovanosti lokalnog stanovništva, neophodno je postojanje stručnog kadra koji će informisati zainteresovane na koji način se mogu uključiti u razvoj turizma, koji su standardi neophodni da bi domaćinstvo moglo da pruža turističke usluge. Kao što je već naglašeno, seoski turizam i eko-turizam su tesno povezani, jer oba vida turizma podrazumevaju direktan kontakt sa lokalnim stanovništvom.

Iako Ovčarsko-kablarska klisura ima veoma povoljan saobraćajno-geografski položaj, a time i potencijal za razvoj tranzitnog turizma, ne bi trebalo insistirati na povećanju broja ovih turista ukoliko se insistira na razvoju zaštićenog područja kao eko-turističke destinacije. Tranzitni turizam podrazumeva masovnost, što se kosi sa osnovnim načelom eko-turizma, da je to turizam manjeg obima.

Turistička organizacija Čačka je prepoznala potencijale PIO Ovčarsko-kablarske klisure za razvoj eko-turizma. Planirana je izgradnja osmatračnice za ptice iz sredstava lokalne samouprave, dok je Ministarstvo poljoprivrede i zaštite životne sredine izdvojilo sredstva za uređenje vidikovca na Kablaru. Sprovodi se poribljavanje i monitoring zaštićenih vrsta flore i faune. Planirano je proširenje područja zaštite na preko pet hiljada hektara. Ovaj proces je usporen problemima kao što su ilegalna seča šuma, bespravna izgradnja vikendica na obali Zapadne Morave, i sveukupnim pritiskom koji čovek vrši na prirodu [9].

ZAKLJUČAK

Ovčarsko-kablarski sektor Zapadne Morave, poznat po jednoj reci sa dve brane i tri veštačka jezera, planinama Ovčar i Kablar, nekoliko izvora pitke vode, pećinama, Ovčar Banjom i grupom od deset manastira i dva sveta mesta predstavlja nesvakidašnji potencijal za razvoj različitih oblika turizma. Zaštitom Ovčarsko-kablarske klisure kao zaštićenog prirodnog dobra I kategorije, stvoreni su preduslovi za razvoj eko-turizma [9].

Kao što je već ukazano, eko-turizam se nalazi u početnoj fazi razvoja. Iako postoje neka domaćinstva koja su uključena u turizam, reč je o pojedinačnim porodicama. S toga je neophodno animiranje lokalnog stanovništva, upoznavanje sa mogućnostima koje pruža uključjenje u razvoj eko-turizma, ukazivanje na standarde i pravne propise koji se tiču turizma, kao delatnosti.

Ne treba izbegavati razvoj eko-turizma, ukoliko ga nije moguće razviti u skladu sa svim načelima. U savremenom svetu, gotovo da je nemoguće realizovati tzv. „tvrđi“ pristup eko-turizmu. U slučaju PIO Ovčarsko-kablarske klisure ovaj pristup nije moguće primeniti, zbog značajnih putnih pravaca koji prolaze kroz zaštićeno dobro. Ona bi trebalo da bude primer koji će podsećati da ne treba graditi glavne saobraćajnice u neposrednoj blizini zaštićenih područja. Ipak, u takvim situacijama treba insistirati na primeni prilagođenog pristupa eko-turizmu, zbog mnogobrojnih pozitivnih efekata koje ima na očuvanje prirode i dobrobiti koje donosi lokalnoj zajednici.

LITERATURA

- [1] Das, M. & Chatterjee, B., Ecotourism: A panacea or a predicament?, Tourism Management Perspectives, Vol. 14 (2015) p. 3-16.
- [2] Izveštaj TO Čačka za 2011. godinu.
- [3] Наредба о контроли коришћења и промета дивљих биљних и животињских врста, Службени гласник Републике Србије, бр. 16/96, Београд
- [4] Николић, Д. & Рацковић, М. (eds), Водич кроз Чачак, Туристичка организација Чачка, Чачак, 2007, стр. 1-370.
- [5] Поповић, И., Општина Чачак, географска проучавања, Литопар, Чачак, 1996, 1-288 стр.
- [6] Preuzeto sa www.birdlife.org 30.11.2015. godine.
- [7] Preuzeto sa natura2000.eea.europa.eu 30.11.2015. godine.

- [8] Preuzeto sa www.ptica.org 30.11.2015. godine.
- [9] Preuzeto sa www.tanjug.rs 30.11.2015. godine.
- [10] Preuzeto sa www.undp.org 30.11.2015. godine.
- [11] Prostorni plan Grada Čačka, Službeni list Grada Čačka, br. 17/2010, Čačak.
- [12] Рајић, Д. & Тимотијевић, М., Ризница Прошлости. Овчарско-кабларска клисура и њени манастири, Чачак, 2005, стр. 1-219.
- [13] Станковић, С., Туристичка географија, Завод за уџбенике, Београд, 2008, стр. 1-330.
- [14] Stojanović, V., Održivi razvoj turizma i životne sredine, Prirodno-matematički fakultet, Novi Sad, 2006, str. 1-242.
- [15] Стојановић, М., Заштита и унапређење животне средине Града Чачка, завршни рад, Географски факултет, Универзитета у Београду, Београд, (2014).
- [16] Stankov, U. et al., Ekoturizam – alternativa masovnom turizmu u Parku prirode „Stara planina“, Zbornik radova Geografskog instituta „Jovan Cvijić“ SANU, Vol 61 (1), (2010) str 41-58.
- [17] Уредба о заштити Предела изузетних одлика „Овчарско-кабларска клисура“, Службени гласник Републике Србије, бр. 16/2000, Београд.
- [18] Уредба о заштити природних реткости, Службени гласник Републике Србије, бр. 50/93, Београд.